

บทที่ 1

บทนำ

ในปัจจุบันสังคมได้มีการพัฒนาและเติบโตไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในทางด้านเศรษฐกิจนั้น เมื่อระบบอุตสาหกรรมเจริญเติบโต และการแข่งขันทางด้านธุรกิจมีมากขึ้น กิจการในภาคอุตสาหกรรมก็มีบทบาทมากขึ้นตามไปด้วย ธุรกิจที่เกิดขึ้นไม่ใช่มีแค่เพียงธุรกิจพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยธุรกิจด้านการค้า บริการและการผลิต เช่น อุตสาหกรรมเครื่องหนัง เครื่องนุ่งห่ม การผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ การผลิตสื่อและโฆษณา และธุรกิจด้านโรงแรม เป็นต้น บรรดาธุรกิจดังกล่าวมักจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบันมีองค์กรธุรกิจในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นเป็นองค์กรธุรกิจขนาดเล็กที่มีกำลังการผลิตไม่มาก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตไปได้ เช่น กิจการร้านขายเสื้อผ้า เครื่องประดับ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และเบเกอรี่ รวมทั้งกิจการบริการ เช่น โรงแรม เกสต์เฮาส์ และสปา ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นเช่นกัน

กิจการขนาดเล็กเหล่านี้ มีชื่อเรียกรวมกันว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือ SMEs (small and medium enterprises) (กรมสรรพากร, 2550) วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หมายถึง กิจการทางด้านการผลิต การค้า และการบริการที่มีขนาดเล็กและขนาดกลาง หรือมีต้นทุนในการประกอบการน้อย โดยพิจารณาจากจำนวนสินทรัพย์ถาวรของธุรกิจ (ถาวร ศรีสุขะโต และธนะเวช ศรีสุขะโต, 2543: 14-15) และจำนวนการจ้างแรงงานในกิจการ ในปัจจุบันได้มีการออกกฎหมายมาเพื่อส่งเสริมธุรกิจประเภทนี้โดยเฉพาะได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543 ธุรกิจเหล่านี้ เป็นธุรกิจที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งในด้านของการจ้างงาน การสร้างมูลค่าในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (กรมสรรพากร, 2550) รวมถึงเป็นแหล่งพัฒนาและฝึกฝนฝีมือแรงงานขั้นต้น อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันการผูกขาด และช่วยให้เกิดการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจ (ถาวร ศรีสุขะโต และธนะเวช ศรีสุขะโต, 2543: 14-15) ดังที่ปรากฏในข้อมูลของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2548) ธุรกิจเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการทำงาน รวมทั้งกฎหมายแรงงานซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน และเป็นกฎหมายเดียวกันกับที่ใช้บังคับกับวิสาหกิจหรือกิจการขนาดใหญ่

ได้มีการสำรวจกิจการขนาดกลางและขนาดเล็กเหล่านี้แล้วพบว่า มีสัดส่วนของกิจการมากกว่าร้อยละ 90 ของกิจการที่มีอยู่ทั้งหมดในประเทศไทย (ถาวร ศรีสุขะโต และธนะเวช ศรีสุขะโต,

2543: 13) เป็นกลุ่มภาคธุรกิจที่มีขนาดใหญ่ ประมาณกว่าร้อยละ 85 ของกิจการที่ยื่นแบบแสดงรายการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล (กรมสรรพากร, 2550) ซึ่งหมายความว่า ผู้ใช้แรงงานในธุรกิจดังกล่าวย่อมต้องมีมากเช่นกัน การคุ้มครองแรงงานในภาคธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กจึงมีความสำคัญเนื่องจากผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเศรษฐกิจนี้

กฎหมายแรงงานที่ให้ความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งรวมถึงผู้ใช้แรงงานในกิจการขนาดกลางและขนาดเล็กที่สำคัญได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และพระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ. 2537 กฎหมายแรงงานเหล่านี้ มีผลบังคับใช้กับผู้ใช้แรงงานและผู้ประกอบการในกิจการทุกประเภทและทุกขนาด เว้นแต่จะมีการบัญญัติข้อยกเว้นไว้เป็นกรณีพิเศษ เช่น ลูกจ้างในกิจการ โรงกลั่นน้ำมัน และครูอาจารย์ ซึ่งกฎหมายคุ้มครองแรงงานได้กำหนดให้ไม่ต้องนำบทบัญญัติบางข้อหรือทั้งหมดมาใช้บังคับในกิจการดังกล่าว นอกจากนี้กฎหมายแรงงานยังมีบทบัญญัติบางประการที่ทำให้กิจการบางประเภท หรือบางขนาดไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะต้องปฏิบัติหรือสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้ เช่น กรณีของการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ที่มีหลักเกณฑ์กำหนดให้ การก่อตั้งสหภาพแรงงานจะต้องมีลูกจ้างตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป ตามมาตรา 89 แห่งพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 โดยที่ลูกจ้างเหล่านั้นจะต้องมีนายจ้างคนเดียวกันหรือทำงานในกิจการลักษณะหรือประเภทเดียวกัน อันเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งที่ทำให้ลูกจ้างในกิจการขนาดกลางและขนาดเล็ก ไม่สามารถจัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของลูกจ้างด้วยตัวเองได้ นอกจากนี้ต้องพึงพา หรือต้องไปรวมกลุ่มกับลูกจ้างในอีกสถานประกอบการหนึ่ง เป็นต้น

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ลักษณะของกฎหมายแรงงานโดยทั่วไปเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน บทบัญญัติส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำให้แก่ นายจ้างในการปฏิบัติต่อลูกจ้าง เช่น เรื่องค่าจ้างขั้นต่ำ วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี วันหยุดพักผ่อนประจำปี การจ่ายค่าจ้างในวันหยุด การจ่ายค่าทำงานล่วงเวลา การจ่ายเงินชดเชยเมื่อลูกจ้างถูกเลิกจ้าง การกำหนดให้ส่งเงินสทบเข้ากองทุนประกันสังคม การจ่ายเงินทดแทนกรณีเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตเนื่องจากการทำงาน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ข้อเท็จจริงที่ปรากฏก็คือมีสถานประกอบการเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด โดยที่ปัญหาและลักษณะของการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานนั้นมีความแตกต่างกันไปตามขนาดของกิจการ กล่าวคือ แม้กิจการ

ขนาดใหญ่จะปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานโดยทั่วไป แต่ในส่วนของรายละเอียดปลีกย่อย ก็จะพยายามหลีกเลี่ยง เช่น เรื่องของการเลือกปฏิบัติ การกระทำอันไม่เป็นธรรม และการปฏิบัติต่อลูกจ้างที่เป็นสมาชิกของสหภาพแรงงาน เป็นต้น

สำหรับกรณีของกิจการขนาดเล็กนั้น แทบจะไม่ได้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานคุ้มครองแรงงานเลย สิ่งที่พบโดยทั่วไปก็คือนายจ้างคิดว่า กิจการของตนนั้นไม่ได้เป็นกิจการที่มีขนาดใหญ่ จึงไม่จำเป็นจะต้องสนใจปฏิบัติตามที่กฎหมายแรงงานกำหนด หรือเกิดจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนายจ้าง รวมถึงลูกจ้างเองก็อาจขาดความเข้าใจ หรือไม่รู้ว่าตนเองมีสิทธิอย่างไร เนื่องจากพนักงานตรวจแรงงาน ซึ่งมีหน้าที่ตรวจตราการปฏิบัติตามกฎหมายของนายจ้าง มีจำนวนน้อยและไม่สามารถเข้าไปตรวจตราได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งเนื่องจากเป็นกิจการที่มีขนาดเล็ก ยากแก่การตรวจสอบ จึงยังคงปรากฏให้เห็นว่ากิจการเหล่านี้มีการปฏิบัติต่อลูกจ้างต่ำกว่ามาตรฐานที่กฎหมายแรงงานกำหนด (ชมสมร ชุมชัย, 2548)

เมื่อพิจารณาย้อนไปในภาพของการจ้างงานที่มีอยู่ในธุรกิจขนาดเล็กทั้งหลาย รวมถึงกิจการที่กำลังเริ่มดำเนินการ จะปรากฏรูปแบบของการจ้างงานที่แตกต่างจากองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ โดยอาจจะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การรับลูกจ้างที่มีความรู้ต่ำ หรือขาดทักษะ รวมถึงลูกจ้างที่มีข้อจำกัดในการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้แตกต่างไปจากที่ปรากฏอยู่ในองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ ในบางกรณีผู้ใช้แรงงานอาจมีอุปสรรคในการเข้าทำงานในองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ อันเนื่องมาจากระดับความรู้และการศึกษา ทักษะในการทำงาน แต่ผู้ใช้แรงงานบางส่วนอาจจะยังพอมีช่องทางในการได้ทำงาน และมีเงินเพียงพอต่อการดำรงชีพได้จากการจ้างงานในองค์กรธุรกิจขนาดเล็ก แม้ว่าอาจจะไม่ได้รับการปฏิบัติตามมาตรฐานแรงงานขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนดทุกประการก็ตาม แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีงานทำและไม่มีเงินใช้จ่ายในการดำรงชีวิต

มักมีความเชื่อกันว่า ความไม่รู้กฎหมายให้สิทธิ หรือความคุ้มครองแก่ผู้ใช้แรงงานอย่างไรมันเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ใช้แรงงานไม่ได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ หากบุคคลแต่ละคนรับรู้ว่าตนมีสิทธิในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บุคคลนั้นจะพยายามป้องกันสิทธิของตนไม่ให้ถูกกระทบกระเทือน หรือเมื่อใดก็ตามที่สิทธิของตนถูกละเมิด ก็จะต้องเรียกร้องให้ได้รับการแก้ไข เยียวยา หรือชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่ความจริงก็คือ แม้จะมีผู้ใช้แรงงานบางส่วนที่รู้ว่าตนเองมีสิทธิ หรือรู้ว่าตนควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร แต่เขาเหล่านั้นก็ไม่ได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมายแรงงานอยู่ดี และต้องทนยอมรับสภาพดังกล่าวทั้งด้วยความเต็มใจและไม่เต็มใจ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมักจะได้รับอธิบายว่า มีเหตุผลเนื่องมาจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ และอำนาจการต่อรองที่น้อยกว่าของผู้ใช้แรงงาน

อย่างไรก็ดี การที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจนถึงปรากฏการณ์การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย หรือการที่ผู้ใช้แรงงานได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานแรงงานขั้นต่ำ ควรจะเป็นการอธิบายจากมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายในเรื่องนั้นๆ เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองโดยตรง การศึกษาข้อมูลจากผู้ใช้แรงงานเหล่านี้จะทำให้ได้ข้อมูลว่า ปัญหา อุปสรรค และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร รวมทั้งจะแสดงให้เห็นถึงระดับการรับรู้กฎหมายแรงงาน (legal consciousness) และปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้กฎหมายของคนเหล่านี้

การศึกษาเรื่องการรับรู้กฎหมายจึงเป็นการค้นหาว่า บุคคลแต่ละคนมีมุมมองในการมองกฎหมายและมองตนเองอย่างไร กฎหมายเข้าไปมีบทบาทอย่างไรบ้างกับชีวิตประจำวันของพวกเขา โดยลักษณะของการรับรู้กฎหมายจะเห็นได้จากมุมมองในการคิด การพูด และการกระทำที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของบุคคลนั้น การที่ผู้ใช้แรงงานยอมรับการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายนั้น อาจเกิดจากความไม่ได้ตระหนักว่าสิทธิของตนเองในฐานะผู้ใช้แรงงานมีอยู่อย่างไร หรืออาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้ใช้แรงงานบางกลุ่มรู้และตระหนักถึงสิทธิของตน แต่มีวิธีการในการตอบโต้ หรือการแสดงออกซึ่งสิทธิในหนทางที่แตกต่างกัน โดยอาจเลือกหรือไม่เลือกอ้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อจัดการความขัดแย้ง หรือปกป้องสิทธิของตนเอง จึงก่อให้เกิดคำถามว่า กฎหมายมีส่วนเกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใดในชีวิตประจำวันของผู้ใช้แรงงาน หรือมีความสัมพันธ์มากน้อยเพียงใดกับสภาพความเป็นจริงในสังคม

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ กฎหมายที่บัญญัติคุ้มครองและให้สิทธิแก่ประชาชน ซึ่งในทีนี้ก็คือกฎหมายแรงงาน ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการรับรู้และการใช้ชีวิตของผู้ใช้แรงงานอย่างไร หากกฎหมายนั้นมีบทบาทต่อชีวิตของผู้ใช้แรงงาน การรับรู้สิทธิตามกฎหมายอาจจะสะท้อนออกมาพร้อมกับการกระทำของผู้ใช้แรงงาน การรับรู้กฎหมาย ไม่ได้หมายถึง การยกทบทบัญญัติ หรือสิทธิตามกฎหมายขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อจัดการกับความสัมพันธ์ หรือความขัดแย้งระหว่างนายจ้างและลูกจ้างโดยตรงเท่านั้น แต่อาจแสดงออกมาในหลายรูปแบบ เช่น การที่ผู้ใช้แรงงานรู้จักต่อรองให้ตนได้รับการปฏิบัติที่ดีขึ้นจากนายจ้าง เป็นต้น หากการศึกษาพบว่ากฎหมายไม่มีบทบาทต่อการรับรู้สิทธิของผู้ใช้แรงงานไม่ว่าจะผ่านช่องทางใดๆ ดังที่กล่าวมา ก็ย่อมหมายความว่า กฎหมายมีความหมายน้อยต่อชีวิตของผู้ใช้แรงงาน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังมีการศึกษาน้อยมากเกี่ยวกับการรับรู้กฎหมายของประชาชน รวมทั้งประเด็นที่ว่ากฎหมายมีบทบาทมากน้อยเพียงไรในชีวิตประจำวันของประชาชนที่กฎหมายนั้นมุ่งคุ้มครอง

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาว่า กฎหมายแรงงานมีความหมายอย่างไรต่อชีวิตของผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการขนาดเล็ก และ สิ่งใดเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในสถานประกอบการเหล่านั้น กฎหมายเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง

ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างหรือไม่ สิทธิที่กฎหมายให้ความคุ้มครองนั้น ลูกจ้างมีการรับรู้ และนำไปใช้อย่างไรหรือไม่ในชีวิตความเป็นจริง กฎหมายมีบทบาทอย่างไรหรือไม่ต่อผู้ใช้แรงงานในการกระทำเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามที่กฎหมายกำหนด หรือเพื่อปกป้องสิทธิของผู้ใช้แรงงานเหล่านั้น

2. คำถามในการศึกษา

1. อะไรคือ ค่านิยม เป้าหมาย และการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ในกิจการขนาดเล็ก และค่านิยม เป้าหมาย และการปฏิบัติเหล่านั้นมีความแตกต่างอย่างไรกับสิ่งที่กฎหมายบัญญัติ
2. กฎหมายมีบทบาทต่อชีวิตของผู้ใช้แรงงานอย่างไร และผู้ใช้แรงงานมีมุมมองในการมองกฎหมายอย่างไร
3. กระบวนการ หรือวิธีการในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานประกอบการระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายที่บัญญัติและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของกฎหมายที่มีอยู่ ต่อการดำเนินชีวิตของผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการ
3. เพื่อให้สามารถนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ความเหมาะสมและประสิทธิผลของกฎหมายแรงงานปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายด้านการคุ้มครองแรงงานต่อไป

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรับรู้กฎหมายของผู้ใช้แรงงานว่า ในความเป็นจริงนั้นมีการนำกฎหมายมาใช้ หรือมีการพึ่งพิงกฎหมายเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกป้องสิทธิหรือไม่อย่างไร
2. ทำให้เข้าใจถึงสภาพของการรับรู้กฎหมายของผู้ใช้แรงงานในกิจการขนาดเล็ก
3. ทำให้มีการตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย และสิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นจริง

4. ก่อให้เกิดการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและสิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นจริง เพื่อหามาตรการส่งเสริมให้การคุ้มครองผู้ใช้แรงงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และหามาตรการเพื่อส่งเสริมให้ผู้ใช้แรงงานรับรู้และสามารถเข้าถึงกฎหมาย

5. ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้เลือกศึกษากิจการประเภทบริการ และกิจการประเภทการผลิตขนาดเล็กตามหลักเกณฑ์ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543 กล่าวคือ กิจการประเภทบริการและการผลิตที่มีสินทรัพย์ถาวรไม่เกิน 50 ล้านบาท หรือกิจการที่มีจำนวนแรงงานไม่เกิน 50 คน เนื่องจากลูกจ้างในกิจการทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกัน ในกิจการประเภทการผลิตนั้น ลูกจ้างมักจะมีความรู้หรือมีระดับการศึกษาไม่สูงมากนัก มีรูปแบบการบริหารกิจการที่ไม่เป็นทางการ แต่ในกิจการประเภทบริการ จะมีทั้งลูกจ้างที่มีระดับการศึกษาค่ำและลูกจ้างที่มีระดับการศึกษาสูง และมีรูปแบบการบริหารกิจการที่เป็นทางการมากกว่ากิจการประเภทการผลิต จึงน่าสนใจว่าลักษณะของความสัมพันธ์และการรับรู้กฎหมายของผู้ถูกสัมภาษณ์ 2 กลุ่มนี้จะแตกต่างกันหรือไม่ ส่วนพื้นที่ที่เลือกใช้ในการศึกษา คือ เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางธุรกิจมาก และปัจจุบันเริ่มมีการเติบโตของกิจการขนาดเล็กมากขึ้น ทั้งนี้จะศึกษาว่ากฎหมายแรงงานมีบทบาทในชีวิตของผู้ใช้แรงงานในกิจการเหล่านี้อย่างไร โดยให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่อง ค่าจ้าง ชั่วโมงการทำงาน วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี วันหยุดพักผ่อนประจำปี การจ่ายค่าจ้างในวันหยุด การจ่ายค่าทำงานล่วงเวลา การจ่ายเงินทดแทนและการประกันสังคม ซึ่งเป็นมาตรฐานการคุ้มครองแรงงานขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อผู้ใช้แรงงาน

6. นิยามศัพท์

กฎหมายแรงงาน (labor law) หมายถึง กฎหมายที่บัญญัติเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ใช้แรงงาน และกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ซึ่งครอบคลุมถึง กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม กฎหมายแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายกองทุนเงินทดแทน

อัตลักษณ์ (identity) หมายถึง การนิยามความหมายของตนเอง การสร้างความมีตัวตนอยู่ในพื้นที่ หรือสังคม อันเป็นการแสดงถึงตัวตนที่มีลักษณะเฉพาะที่สามารถรับรู้ได้ในบริบทและเงื่อนไขที่สร้างขึ้น

การรับรู้กฎหมาย (legal consciousness) หมายถึง การตระหนัก และรับรู้ ความเข้าใจใน เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย การรับรู้ถึงการมีอยู่ของกฎหมายผ่านความเป็นตัวตน หรือ อัตลักษณ์ของบุคคลนั้นๆ

รูปแบบทางการ (formal) หมายถึง กระบวนการ วิธีการ หรือลักษณะที่มีรูปแบบหรือระเบียบ วิธีปฏิบัติที่เป็นแบบแผน หรือที่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (informal) หมายถึง กระบวนการ วิธีการ ลักษณะหรือการกระทำโดยทั่วไปที่ไม่ได้มีแบบแผน หรือระเบียบอย่างใดควบคุมหรือกำกับไว้โดยเฉพาะ

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (small and medium enterprises หรือ SMEs) หมายถึง กิจการที่มีขนาดเล็ก โดยคุณลักษณะ และหลักเกณฑ์เป็นไปตามกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543

ผู้ใช้แรงงาน ในที่นี้ให้มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ลูกจ้าง

7. กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้ต้องการค้นหาว่ากฎหมายมีบทบาทอย่างไรต่อผู้ใช้แรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายแรงงานที่มุ่งคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน โดยตรง และในทางปฏิบัติกฎหมายแรงงานถูกนำไปปฏิบัติหรือไม่ โดยมุ่งศึกษากิจการขนาดเล็กซึ่งแทบจะไม่ได้มีการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานเลย

การอธิบายผลการศึกษายจะใช้ทฤษฎีการรับรู้กฎหมาย (legal consciousness) เป็นหลัก โดยมีทฤษฎีอื่นที่ใช้ประกอบการอธิบายคือ แนวคิดเรื่องสิทธิ และลักษณะการแสดงออกของสิทธิ เพื่ออธิบายวิธีการที่กฎหมายมีบทบาทต่อผู้ใช้แรงงาน และผู้ใช้แรงงานแสดงออกถึงการรับรู้สิทธิของตนเองได้อย่างไรบ้าง รวมถึงใช้ทฤษฎีปรัมภิตในการขยายความเสียหาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยรูปแบบทางการน้อยมาก

ผลการศึกษาจะทำให้สามารถทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายที่บัญญัติกับการใช้กฎหมาย หรือการมีผลบังคับใช้ของกฎหมายในความเป็นจริงว่ามีความเชื่อมโยงกันหรือไม่ อย่างไร กฎหมายเข้าถึงผู้ใช้แรงงานหรือไม่ หรือมีบทบาทต่อชีวิตของพวกเขาหรือไม่ อย่างไร การศึกษาจะช่วยแสดงให้เห็นว่ากฎหมายที่บัญญัติไว้นั้น มีอิทธิพล หรือมีประสิทธิภาพอย่างไรในทางปฏิบัติ โดยพิจารณาจากมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเรื่องนั้นๆ โดยตรง ซึ่งในที่นี้ก็คือผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในสถานประกอบการนั่นเอง

8. ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการที่ใช้ในการศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยการศึกษาค้นคว้าจากตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ กฎหมายและข้อมูลอินเทอร์เน็ต ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นผู้ที่กฎหมายต้องการคุ้มครอง

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง จะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประเภทกิจการการผลิต และประเภทกิจการบริการ โดยกลุ่มของกิจการการผลิตนั้นจะเลือกกิจการเบเกอรี่ เนื่องจากว่าปัจจุบันนี้เป็นธุรกิจที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก มีสถานประกอบการเกิดขึ้นหลายแห่ง ดังจะเห็นได้จากจำนวนร้านขายเครื่องดื่มจำพวกชา กาแฟ ที่มีมักจะรับประทานควบคู่กันเกิดขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

ในส่วน of ประเภทกิจการบริการนั้น จะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากกิจการโรงแรม เกสต์เฮาส์ หรือที่พักชั่วคราว เนื่องจากมีความแตกต่างจากกิจการประเภทการผลิตในเรื่องระดับการศึกษาของผู้ใช้แรงงาน โดยผู้ใช้แรงงานในกิจการจำพวกโรงแรม จะมีทั้งกลุ่มที่มีระดับการศึกษาน้อยและกลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นไป รวมทั้งรูปแบบในการบริหารจัดการของกิจการโรงแรมจะมีลักษณะเป็นทางการมากกว่าในกิจการการผลิต เพื่อค้นหาว่าผู้ใช้แรงงานในกิจการทั้งสองประเภทดังกล่าว มีความแตกต่างกันในเรื่องของการรับรู้กฎหมายหรือไม่อย่างไร จำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษานั้น ได้สัมภาษณ์ผู้ใช้แรงงาน ประเภทกิจการการผลิต 13 คน และกิจการประเภทการบริการ 12 คน รวม 25 คน โดยจะสัมภาษณ์จนกว่าจะถึงจุดที่ข้อมูลอิ่มตัว

ประเด็นในการศึกษาจะพิจารณากฎหมายแรงงานเกี่ยวกับเรื่องการจ่ายค่าจ้าง ค่าทำงานในวันหยุด และค่าทำงานล่วงเวลา วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี วันหยุดพักผ่อนประจำปี ค่าชดเชย การจ่ายเงินทดแทนและการจัดสวัสดิการเรื่องประกันสังคมให้แก่ลูกจ้าง ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายแรงงาน

งานวิจัยในส่วนแรกจะศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้แรงงาน สถานประกอบการ เพื่อทราบถึงลักษณะโดยรวมของผู้ใช้แรงงาน ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในแต่ละสถานประกอบการและแต่ละประเภทกิจการ และในส่วนที่สองจะศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของผู้ใช้แรงงานแต่ละคนในแต่ละประเภทกิจการ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลัง การดำเนินชีวิต แนวความคิดในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ และนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องของการรับรู้กฎหมาย และบทบาทของกฎหมายแรงงานที่มีต่อชีวิตประจำวันของผู้ใช้แรงงาน โดยจะศึกษาปฏิกิริยาของผู้ใช้แรงงานที่มีต่อกฎหมาย วิถีคิด การแก้ไขปัญหา และการใช้หรือไม่ใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับบทบาทของกฎหมายที่มีต่อชีวิตของผู้ใช้แรงงาน